УДК 811.111’37

АНАЛІЗ СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ПРОХІБІТИВНИХ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ В АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Наталія ТАЦЕНКО (Суми, Україна),
Людмила СУХОВЕЦЬКА (Бахмут, Україна)

Стаття розкриває особливості семантичної структури прохібітиву в англомовному політичному дискурсі. З’ясовано, що до її складу входять облігаторний компонент прохібітивної дії та факультативні компоненти: реалізатор заборони, її адверсіант та бенефіціант. За критерієм референтної співвіднесеності корпус прохібітивних спонукань класифікується на означено-референтні (ті, що називають щонайменше одного з учасників прохібітивної ситуації), неозначено-референтні (ті, в яких адресант фокусує увагу на прохібітивній дії) та відносно-референтні (ті, в яких референт вербалізовано неозначеними займенниками one, you, we). Провідним методом дослідження є метод семантичного аналізу.

Ключові слова: прохібітив, прохібітивна дія, реалізатор заборони, адверсіант, бенефіціант, політичний дискурс.

Статья раскрывает особенности семантической структуры прохибитива в англоязычном политическом дискурсе. Выяснено, что в ее состав входят облигаторный компонент прохибитивного действия и факультативные компоненты: реализатор запрета, его адверсиант и бенефициант. По критерию референтной соотнесенности корпус прохибитивных побуждений классифицируется на определенно-референтные (те, что называют, по меньшей мере, одного из субъектов прохибитивной ситуации), неопределенно-референтные (те, в которых адресант фокусирует внимание на прохибитивном действии) и относительно-референтные (те, в которых референт вербализирован неопределенными местоимениями one, you, we). Ведущим методом исследования выступает метод семантического анализа.

Ключевые слова: прохибитив, прохибитивное действие, реализатор запрета, адверсиант, бенефициант, политический дискурс.

The article reveals specific features of the semantic structure of prohibitive speech act in English political discourse. It has found out that its structure consists of the obligatory component of the prohibitive action and such optional constituents as the implementer of the prohibition, adversary agent and beneficiary agent of the prohibitive situation. According to the criterion of referent orientation the whole bulk of the prohibitive acts is split into those which are definite-referential (the ones, which, name at least one of the participants of the prohibitive situation), indefinite-referential (the ones, which focus upon the prohibitive action) and relatively referential (those, in which referent is verbalized by the indefinite pronouns one, you, we). The basic method of the research is that of the semantic analysis.

Key words: prohibition, prohibitive action, implementer of the prohibition, adversary agent, beneficiary agent, political discourse.

Постановка проблеми. Прохібітив як різновид директивних мовленнєвих актів (надалі ДМА) відіграє значну роль у регулюванні взаємовідносин між комунікантами, у формуванні норм і правил поведінки в суспільстві. Якщо функціональний тип мовленнєвого акту (надалі МА) (наказ, прохання, заборона тощо) визначається його ілокутивною силою, то семантична структура речення відображає об’єктивну ситуацію реальної дійсності й утворює пропозиційний зміст мовленнєвого акту. Головною проблемою лінгвістичної семантики є проблема мовного значення в його відношенні до позамовної дійсності. Мовна семантика домінує над формою, оскільки на базі семантичної моделі простіше пояснити використання мови [19, с. 2]. У зв’язку з цим, стратегічною задачею сучасної лінгвістики є дослідження семантики мовних форм у їхніх взаємних структурних відношеннях і зв’язках, а не типологія самих форм і моделей їх функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Структурно-семантичні та комунікативні характеристики ДМА розглядались у працях зарубіжних (Дж. Серль, Дж. Остін) та вітчизняних науковців (Ф. С. Бацевич, В. Г. Куликова, С. В. Мясоєдова, Р. В. Нікіфорова) [16; 20; 2; 9; 10; 11]. Особливості функціонування заборони як правил поведінки для соціуму здійснювались у лігвокультурологічному напрямку Т. В. Русіновою та О. В. Астапенко [12; 1]. Було розглянуто різнорівневі мовні засоби вираження семантики заборони в писемній комунікації на матеріалі української мови [14] та в поетичних текстах на матеріалі російської мови [22]. Проте коло питань, пов'язаних із семантичною структурою прохібітиву в інституційних типах англомовного дискурсу та мовними засобами її вираження, залишилось недостатньо дослідженим, що зумовлює **актуальність** роботи.

Метою статті постає визначення компонентів семантичної структури прохібітиву в англомовному політичному дискурсі на матеріалі мовлення електорату. Досягнення мети передбачає вирішення таких **завдань:** встановити місце прохібітиву в класифікації ДМА; узагальнити тлумачення МА прохібітиву в сучасних дослідженнях; встановити компоненти семантичної структури прохібітиву; запропонувати класифікацію за критерієм референтної співвіднесеності. **Об'єктом** дослідження виступає МА прохібітиву, **предметом** – його семантичні особливості. Основу методології складає **метод** семантичного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під ДМА розуміють волевиявлення адресанта, спрямоване на каузацію діяльності адресата [21], на те, щоб змінити навколишній світ за допомогою мовленнєвих дій, «зробити так, щоб світ відповідав словам» [16, с. 182]. У класифікаціях директивів лінгвісти відносять заборону до категоричних актів, основною ознакою яких є обов'язкове невиконання дії адресатом [9; 11], або до прескриптивів, які, окрім облігаторності дії, враховують також пріоритетність мовця й бенефактивність дії для нього [3].

МА заборони займають важливе місце в будь-якій культурі, мові, притаманні будь- якому соціуму. Дослідники вважають, що в них проявляється прагнення зберегти себе, свій особистий спокій, свою групу. У заборонах реалізується воля суспільства до самозбереження. Заборони показують, якого роду вчинки можливі в суспільстві, що можна очікувати від його членів, яку поведінку потрібно зупинити. Такі МА є продуктивними під час формування кодексу правил, що регулюють відносини між людиною і навколишнім середовищем. У державному механізмі заборони формулюються у вигляді законів, постанов, розпоряджень [1, с.17; 15, с. 248].

Семантика заборони входить у коло значень деонтичної модальності, яка встановлює, що є обов'язковим, дозволеним або забороненим, і в рамках якої практичні дії учасників ситуації регулюються з точки зору певної системи норм [22, с. 383]. Смисл заборони зазвичай полягає в намірі або волевиявленні адресанта не допустити здійснення дії з боку адресата або припинити дію, вже почату до моменту мовлення (вербальну або невербальну), у зв'язку з її небажаністю або недоцільністю в певній ситуації [22, с. 383; 13; 10].

У деяких роботах заборонні, прохібітивні висловлювання розглядаються як негативно-імперативні, які являють собою семантико-синтаксичні деривати стверджувальних спонукальних речень [18, с. 210-212]. М. Я. Гловинська вважає, що в основі всіх заборон лежить поняття «не можна»: «X говорить Y-у, що робити P не можна» [5, с. 188].

У поданій роботі ми розглядаємо **заборону** як спонукання до невиконання або припинення виконання діяльності через відсутність певних підстав для її здійснення та наявність морального права забороняти дію.

Деякі науковці стверджують, що в основі смислової організації прохібітивних висловлювань лежить трьох-актантна пропозиція, що містить того, хто забороняє, адресата заборони й дію, що забороняється [1]. За результатами нашої розвідки було встановлено, що семантична структура МА прохібітиву містить такі компоненти: прохібітивна дія, реалізатор заборони, адверсіант заборони та бенефіціант.

Смисловим центром семантичної структури прохібітиву виступає облігаторний компонент **прохібітивна дія**, яка розкриває суть того, чого не можна допускати, дозволяти, чим не можна користуватися або уживати, що не може відбуватися або існувати:

(1) *May is quite right. These people are in our country illegally. They should not be allowed* ***to benefit from their crime*** (Curmudeonlyoldfart, the Guardian, Comments, 30 Sept. 2013);

(2) *No government has the right* ***to bring violence*** *to its shores and fear to its people but this is exactly what has happened via nonsensical unfettered immigration* (BruceMullinger, the Guardian, Comments, 11 Jan. 2015).

Реалізатор заборони передбачає номінацію того суб'єкта, до якого безпосередньо звернена заборона й від якого очікується невиконання дії за внутрішнім мотивуванням, оскільки дія детермінована морально-етичними нормами. Роль реалізатора заборони в політичному дискурсі найчастіше виконують представники влади (конкретні особи, що займають державні посади, органи влади, політичні партії):

(3) *Things are complex. I was just saying,* ***the President*** *of a nation* ***cannot afford to feed off*** *stereotypes and generalizations* (goofy dancer, the Washingtonpost, Comments, 26 March 2016);

(4) ***Parliament*** ***is NOT free to decide*** *something prima-facie illegal just to save face* (jochebed1, the Guardian, Comments, 24 Feb.2012);

(5) ***The Left*** ***can no longer hold*** *double standards. Ruthless censorship and enforcement of political dogma is never that far away from justifying the bullet* (Feedback, the Guardian, Comments, 11 Jan. 2015).

Однак, представникам суспільства також забороняється порушувати морально-етичні норми:

(6) *If* ***the PEOPLE of the UK*** *don't like the EU's Migration Policies then the answer for them is simple. They have to make up their minds once and for all whether or not they want to be part of the EU. They can't have it all their own way and pick and choose the bits they like and reject the bits they don't* (McNeileMcCormick, the Guardian, Comments, 23 October 2014);

(7) *Not really.* ***The Greeks*** *can either vote in favour of the terms of the bailout, and then the bailout will happen. Or they can reject the terms, and they will receive no more loans. But* ***they cannot vote*** *for other EZ members to keep funding an unreformed Greece* (Dunnyboy, the Guardian, Comments, 28 June 2015).

Адверсіантом заборони виступає той учасник ситуації, який через дуже високий ступінь власної зацікавленості у подовженні дії, на яку накладається вето, може реалізувати її лише за умов зовнішнього чинника, що походить від ієрархічно вищого джерела, яким може бути закон, постанова, розпорядження, тобто дія, що забороняється, детермінована законодавчими нормами. У випадку імплементації заборони адверсіант втрачає певні привілеї, як правило, фінансові або владні можливості:

(8) ***The church*** ***is/should not be allowed to dictate policies*** *as policies effect all* (Kiwi333, the Guardian, Comments, 19 Jan. 2015);

(9) *No,* ***political parties*** ***should not receive*** *state funding* (Manterik, the Guardian, Comments, 12 Feb. 2015).

Одночасна вербалізація у забороні реалізатора та адверсіанта надає цьому МА відтінку вимоги, що є цілком природним, оскільки у деяких концепціях заборону тлумачать як «вимогу не виконувати дію» або як «заперечувальний наказ» [14, с. 200; 4, с. 263-264]:

(10) *At the meantime,* ***Europe*** ***should not curtail or lift sanctions against*** ***Russia****, because OSCE reports that Russia-backed separatists violate the ceasefire much more often* (Kotakis, the Economist, Comments,16 Aug. 2016).

Бенефіціантом виступає пасивний учасник прохібітивної ситуації, який у випадку реалізації заборони отримує користь:

(11) ***Disabled people*** ***should NOT have their benefits stripped*** *because of fucking Lehman Brothers and the rest of the greedy neoliberals that like to pass the buck when they screw the world's economy* (philbobaggins1, the Guardian, Comments, 4 Sept. 2012);

(12) ***People who cannot work (and have been judged to be unable to work by the government)*** ***should not be starved or frozen to death*** *by it. It really is that simple* (Fuzzgin, the Guardian, Comments, 5 Sept. 2012).

Слід зазначати, що пропозиційний зміст прохібітивів із експлікацією компонента бенефіціанта відповідає інтересам третьої особи. Науковцями вже було помічено, що деякі директиви (клопотання, прохання), які здійснюються в інтересах третьої особи, сповнені явищем емпатії – своєрідним емоційним ототожненням мовця з цією третьою особою [17]. Нам видається,

що цей список правомірно поповнити прохібітивами, в яких бенефіціант, перебуваючи у центрі уваги, інтересів адресанта, потрапляє до «фокусу емпатії» (за термінологією Ф. С. Бацевича) [2, с. 119]. А прохібітиви такого роду можна розглядати як прояв «альтруїстичної емоції, що виникає на основі бажання допомогти іншим» [6, с. 66].

Наявність у семантичній структурі прохібітиву таких антонімічних актантів, як адверсіант та бенефіціант, відображає конфлікт інтересів двох сторін, задіяних у спонукальній ситуації заборони. Як справедливо зазначають дослідники: «Те, що одна сторона (один суб'єкт) вважає бажаним, друга сторона (другий суб'єкт) оцінює як небажане або навіть шкідливе для свого співрозмовника» [8, с. 99]:

(13) *Um, no, the only good immigrant is a legal one.* ***People who ignore our laws*** *for purely selfish reasons* ***do not have a right to be supported by the taxes*** *of* ***people who obey*** *the law* (langej, the Guardian, Comments,30 September 2013).

Науковці наголошують, що спілкування, залежно від комунікативних обставин, може бути зорієнтовано на різний ступінь комунікативної точності, і відповідно, носити принципово-неточний, відносно-точний та принципово-точний характер [7, с. 147]. Пропонуємо вжити аналогічний підхід для класифікації прохібітивних спонукань за критерієм референтної співвіднесеності. Проаналізований корпус прохібітивів розподіляємо на **означено-референтні**, **неозначено-референтні** та **відносно-референтні** заборони. **Означено-референтні** заборони обов'язково називають щонайменше одного з суб'єктів прохібітивної ситуації, якого стосується заборона. Ним може бути **реалізатор заборони**, її **бенефіціант** та **адверсіант** (приклади 3-12).

Апелюючи до **неозначено-референтних** заборон, адресант має намір сфокусувати увагу на прохібітивній дії, у той час як учасникам ситуації заборони відводиться другорядна роль. Для висування прохібітивної дії на перший план стає у нагоді такий мовний інвентар:

а) безсуб'єктні синтаксичні конструкції з поширеним використанням пасивних форм для компенсації відсутності суб'єкта невиконання дії:

(14) ***Arming*** *the FSA (Free Syrian Army) would be to adopt a position of regime change, which* ***is illegal*** *in international law and would by definition increase the intensity of the fighting and killing* (HomaKhaleeli, the Guardian, Comments, 10 Feb. 2012);

(15) ***Nuclear weapons*** *only murder populations; they* ***cannot be used*** *to exclusively target a military* force (PonyBoyUK, the Guardian, Comments, 31 August 2015);

(16) ***Not one drop*** *of Scottish or British* ***blood*** *should be spilled over people in the ME. Let them sort it out for themselves* (Taexali, the Guardian, Comments, 10 Feb. 2012);

б) звороти *There is / There are* в комбінації з віддієслівними іменниками, та герундієм:

(17) ***There should be no Western military intervention*** *in Syria* (Taku2, the Guardian, Comments, 10 Feb. 2012);

(18) ***There can't be a wiping out of debts*** *but perhaps a renegotiation of the terms of repayments* (Germanlady1, the Guardian, Comments, 5 Feb. 2015).

Прохібітивні акти з використанням неозначених займенників *one, you, we*, які вказують на наявність референта, але не називають його, утворюють групу відносно-референтних заборон. Займенники one, you, we віддзеркалюють узагальнений суб'єкт, через що втрачають референтну визначеність. Її встановленню сприяє семантичний аналіз дії, що забороняється, з урахуванням ситуативно-дискурсивного контексту. Дії, які пов'язані з морально-етичними цінностями суспільства, стосуються й можуть бути реалізовані будь-яким представником соціуму, тому потенційним референтом таких прохібітивів виступає будь-який учасник комунікативної ситуації:

(19) ***One cannot ignore the past****... it influences us every day* (WonderfulWorld, The Washigton Post, Comments, 14 Feb. 2015);

(20) *How would you feel if your professors and scientists where assassinated for knowledge?* ***You can not assassin knowledge; you can not bomb knowledge*** (Iraandoost, the Guardian, Comments, 12 Jan. 2012);

(21) *However absurd any religion is,* ***we must never criticize it*** (fredreplies, the Guardian, Comments, 8 Jan. 2015).

Прохібітивні висловлення такого роду отримують статус правил поведінки для широкого кола людей і можуть розглядатися як універсальні заборони.

Однак, у процесі дослідження було помічено, що низка прохібітивних дій за жодних обставин на може бути реалізована пересічним громадянином, оскільки дії такого характеру є прероготивою влади. Так, у подальшому прикладі пресупозиція того, що право оголошувати війну залишається за першими особами держави, дозволяє кваліфікувати неозначений займенник we як суб'єкта влади, частиною якої відчуває себе адресант:

(22) ***We*** *are not officially at war with Iran and* ***cannot act*** *as though we are* (karlo, the Guardian, Comments, 17 Jan. 2012).

Вірній інтерпретації адресата заборони сприяє не тільки врахування можливості реалізації дії адресатом, але й лінгвістичний контекст. У прикладах 23, 24, якими накладається вето на приватизацію системи охорони здоров'я, саме екстраполяція займенників you та us віддзеркалює розподіл соціального статусу влади й статусу народу відповідним чином.

(23) ***You can't make the NHS into a profit making machine****, like a cash machine, the NHS is a living organisation that is there for us, at any time* (Languageandgenes, the Guardian, Comments, 9 February 2012);

(24) *So* ***you can't take it*** *(NHS)* ***away from us*** *to give it to your American masters – you'll be stealing it from your parents and your siblings and your children and colleages and neighbours* (houses, the Guardian, Comments, 24 Feb.2012).

Приклади 22,23,24 ілюструють заборони, референтом яких виступає окрема соціальна група, уособленням якої є влада.

Висновки. Поданою роботою проілюстровано, що семантична структура прохібітиву в політичному дискурсі містить такі компоненти: прохібітивна дія, реалізатор заборони, адверсіант та бенефіціант. Функція реалізатора заборони може бути репрезентована як суб'єктами влади, так і представниками соціуму. Наявність таких антонімічних актантів, як адверсіант та бенефіціант, демонструє конфліктний характер цього МА. За критерієм референтної співвіднесеності запропоновано класифікувати корпус прохібітивних спонукань на означено-референтні (ті, що називають щонайменше одного з суб'єктів прохібітивної ситуації), неозначено-референтні (ті, в яких адресант фокусує увагу на прохібітивній дії), та відносно-референтні (ті, в яких референт вербалізовано неозначеними займенниками *one, you, we*, на інтерпретацію яких впливає врахування можливості адресата виконати прохібітивну дію та дискурсивно-лінгвістичний контекст).

Перспективою дослідження вважаємо детальніший аналіз мовних засобів, що актуалізують визначені компоненти, структурно-семантичні та лексико-семантичні особливості оформлення МА прохібітиву в англомовному політичному дискурсі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Астапенко Е. В. Высказывания о ситуациях запрета (Как феномен английского языка и как феномен американской культуры) : автореф. дис.... канд. филол. наук : 10.02.04 / Е. В. Астапенко. – Тверь, 2004. – 18 с.

2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф.С. Бацевич. –2-ге вид., доп. –К. : ВЦ «Академія», 2009. –376 с. (Серія «Альма-матер»).

3. Беляева Е. И. Грамматика и прагматика побуждения : английский язык / Е. И. Беляева. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1992. – 168 с.

4. Вежбицкая А. Речевые акты / А. Вежбицкая // Новое в зарубежной лингвистике : сб. статей. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16. – С. 251–275.

5. Гловинская М. Я. Семантика глаголов речи с точки зрения теории речевых актов / М. Я. Гловинская // Русский язык в его функционировании: коммуникативно-прагматический аспект. – М. : Наука, 1993. –213 с.

6. Додонов Б. И. В мире эмоций / Б. И. Додонов. –К. : Политиздат Украины, 1987. –140 с.

7. Карасик В. И. Языковая кристаллизация смысла / В. И. Карасик. – Волгоград : Парадигма, 2010. – 422с.

8. Колокольцева Т. Н. Специфические коммуникативные единицы диалогической речи / Т. Н. Колокольцева. – Волгоград : Изд-во Волгоградского гос. ун-та, 2001. – 260 с.

9. Куликова В. Г. Структура спонукальних мовленнєвих актів сучасної французької мови (комунікативно- прагматичний аспект) : автореф. дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.05 / В. Г. Куликова. – Київ, 2001. – 19 с.

10. Мясоєдова С. В. Категорія спонукання і її вираження в непрямих висловленнях сучасної української мови : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / С. В. Мясоєдова. – Харків, 2001. – 19 с.

11. Никифорова Р. В. Коммуникативно-семантическая группа высказываний, реализующих интенцию «предлагания» (в современном английском языке) : автореф. дис. … канд. филол. наук : 10.02.04 / Р. В. Никифорова. – Киев, 1988. – 24 с.

12. Руссинова Т. В. Особенности функционирования запрета : На материале русского и английского языков : дисс ... канд. филол. наук : 10.02.19. / Т. В. Руссинова. – Саратов, 2006. – 219 с.

13. Рябокінь Н. О. Перформативи як індикатори негопозитивних мовленнєвих актів. – Режим доступу: http://nauka.hnpu.edu.ua/sites/default/files/fahovi%20vudannia/2010/Lingvistuchni_doslidgennia_27/16.html

14. Телеки М. М.8 Вираження семантики заборони в писемній комунікації / М. М. Телеки // Міжнародний вісник. Культурологія. Філологія. Музикознавство Вип. II (3), 2014. – С. 198 – 205.

15. Тер-Минасова С. Г. Особенности культуры англоязычного мира через призму объявлений и призывов / С. Г. Тер-Минасова // Язык и межкультурная коммуникация / Учеб. пособие) – М.: Слово / Slovo, 2000. – 259 с.

16. Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов / Дж. Р. Серль [пер. с англ.] // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. : Теория речевых актов. – С. 170 – 194.

17. Фоміна Л. В. Комунікативна організація безсполучникового складного речення спонукального типу: дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Л. В. Фоміна. – Харків, 2000. – 163с.

18. Храковский В. С. Прохибитивные предложения / В. С. Храковский // Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность. – Л., 1990. – С. 185 – 238.

19. Шафиков С. Г. Теория семантического поля и компонентной семантики его единиц / С. Г. Шафиков // Учебное пособие. – Уфа, 1999. – 88 с.

20. Austin J. L. How to do things with words / J. L. Austin. – Oxford University Press, 1962. – 167 p.

21. Skinner B. J. Verbal behavior. N.Y., 1957. – Vol. 13. – 480p.

22. Wołyniec T. Prohibition semantics and its reflection in the languages of feasible world / T. Wołyniec // Polilog. Studia Neofilologiczne, nr 2, 2012. – S. 383-394.

Таценко Н. В. Аналіз семантичної структури прохібітивних мовленнєвих актів в англомовному політичному дискурсі / Н. В. Таценко, Л. В. Суховецька // Наукові записки. Серія : Філологічні науки. — Кропивницький : Видавець Лисенко В. Ф., 2017. — Випуск 153. — С. 330—335.